

ПЕРСПЕКТИВИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З ОФШОРНИМ ВІДТОКОМ КАПІТАЛУ

Поліщук В.Г.

Луцький національний технічний університет

В роботі проаналізовано передумови виникнення офшорних компаній. Досліджено сутність механізмів детінізації економіки в контексті боротьби з офшорним відтоком капіталу. Визначено основні переваги та недоліки, а також напрями удосконалення системи детінізації економіки в контексті боротьби з офшорним відтоком капіталу в Україні. Визначено механізм діяльності офшорних юрисдикцій. Визначено наслідки тінізації для офіційного сектору економіки.

Ключові слова: офшорний бізнес, офшорний відтік капіталу, детінізація економіки, юрисдикція, конкуренція.

Постановка проблеми. Тіньова економіка здійснює значний негативний вплив на всі соціально-економічні процеси, які відбуваються в суспільстві. Ігнорування такого суперечливого явища, як тіньова економіка, спричиняє серйозні помилки при визначенні макроекономічних показників, та неадекватну оцінку найважливіших процесів і тенденцій, тактичні та стратегічні прорахунки щодо забезпечення конкурентоспроможності економіки. За оцінками експертів, тінізація економіки країни складає 50-60%. Це вкрай негативно позначається на надходженнях до бюджету, здатності держави здійснювати масштабні інвестиційні й соціальні проекти, ступені соціального захисту найманих працівників, а також ефективному використанні природних і фінансових ресурсів країни. Питання проникнення в офшори тіньової економіки гостро стоїть в нашій державі, оскільки безповоротно туди відтікають капітали не лише великого бізнесу, а й апарату влади, котрий володіє цим бізнесом і котрому дана ситуація дуже вигідна. Таким чином, системна програма діяльності із детінізації економіки має стати окремим напрямком розвитку економіки України.

Масштаби тіньової економічної діяльності істотно впливають на обсяги і структуру ВВП, призводять до спотворення офіційних даних про його величину. Тіньова економіка створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави. Високий рівень тінізації економіки вкрай негативно впливає на імідж країни, її конкурентоспроможність, ефективність структурних та інституційних реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань протидії офшорному бізнесу та детінізації відтоку капіталу присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Так, серед вчених значний внесок у дослідження цього питання зробили такі вітчизняні науковці як Базиліук А., Варналій З., Засанська О., Мазур І., Попович В. та ін. Поширення офшорних зон вивчали такі вчені, як: Горбунова О., Грязнова Л., Данько Т., Кузнецової Н., Мещерякової О., Окрут З., Островського В., Пеппера Дж., Піляєва Б., Стеценка Д. та ін. У працях цих авторів розглядаються переважно загальні проблеми функціонування офшорних компаній, їх правовий статус, використання економічних пільг, специфіки розташування, практичні схеми вибору найбільш прийнятної офшорної юрисдикції, а також розглядається досвід окремих країн щодо застосування офшорних зон для власного соціально-економічного розвитку, та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень, в яких вноситься питання сутності, дане питання потребує подальшої розробки, удосконалення поня-

тійного апарату та систематизації теоретико-практичних знань.

Мета статті. Метою даної роботи є на основі аналізу проблеми тіньової економіки запропонувати комплекс певних заходів, які стимулюватимуть процес детінізації з врахуванням позитивних і негативних результатів її впливу на населення та національну економіку.

Виклад основного матеріалу. Зростання розмірів тіньової економіки в країнах Європи почало викликати занепокоєння міжнародної економічної і політичної спільноти. Це пов'язане з тим, що, поперше, економічні та соціальні умови на макро- і мікрорівнях не можна точно і правильно оцінити, якщо значна частина основної економічної діяльності не відображена в офіційній статистиці. Наприклад, офіційне число безробітних може приховувати той факт, що невідома частина їх насправді працює й отримує доходи від неофіційної діяльності. В результаті будь-яка спроба подолати безробіття на макрорівні виявляється неефективною і не результативною.

По-друге, тіньова економічна діяльність призведе до втрати доходів державного бюджету, оскільки суб'єкти тіньової діяльності ухиляються від сплати податків і внесків до фондів пенсійного і соціального страхування. По-третє, поширення такого явища, як тіньова економіка, знижує ефективність функціонування офіційного сектору. Наприклад, скорочення виробничих витрат через ухилення від сплати податків і внесків до фондів пенсійного і соціального страхування спричиняє недоброчесну конкуренцію між офіційними та неофіційними економічними одиницями і відкриває шлях до менш продуктивної діяльності для поглинання зростаючої частки доступних ресурсів. Саме тому з метою статистичного вимірювання обсягів тіньової економіки та оцінювання її впливу на економіку була розроблена система відповідних методів і прийомів.

Офшори мають давню історію. Ще за часів Давньої Греції деякі острови Егейського моря використовувалися купцями для складування товарів і уникнення податку на імпорт, який ввело місто Афіни.

Схожу роль в Середньовіччі грали Нормандські острови та острів Мен, а згодом і північно-американські колонії. В сучасному ж вигляді офшорні зони виникли в Швейцарії та Ліхтенштейні після Першої Світової Війни.

В сьогоденній світовій економіці через офшори проходить гігантський потік капіталу. Так, згідно з дослідженням The Price of Offshore Revisited від організації Tax Justice Network, лише громадяни країн, що розвиваються, накопичили в офшорних зонах близько 9,4 трильйона доларів. З них 7,6 трильйона виводять з 20 країн, серед яких є й Україна.

В Україні склалась ситуація ворожого ставлення до офшорів як до способу відмивання «брудних» грошей та переведення капіталів «в тінь», адже застосовуючи певні схеми можна уникнути оподаткування і в офшорній зоні, і в країні-посереднику де фактично зареєстрована фірма і в Україні куди надходять прибутки. Саме питання проникнення в офшори тіньової економіки гостро стоїть в нашій державі, оскільки безповоротно туди відтікають капітали не лише великого бізнесу, а й апарату влади, котрий володіє цим бізнесом і котрому дана ситуація дуже вигідна. Практично кожного президента в Україні критикують, що за роки його правління в офшори були переведені мільярди гривень. Відсутність законодавчого регулювання дозволяє отримувати надприбутки на законних підставах, а мала поінформованість суспільства та не значний рівень досліджень даного феномену підвищують і так достатній рівень соціальної напруги в Україні.

Функціонування офшорної юрисдикції та офшорних операцій забезпечується складним механізмом організації її діяльності. Цей механізм діяльності офшорних юрисдикцій може включати такі елементи:

- інституційний (механізм взаємозв'язків інституцій у процесі здійснення офшорної діяльності);
- правовий (сукупність законодавчих норм регулювання діяльності офшорних зон);
- організаційний (сукупність організаційних підходів щодо організації діяльності офшорної зони);
- економічний (механізм державного регулювання, оподаткування, інвестиційно-інноваційний механізм);
- фінансовий (механізм формування коштів, перерозподілу коштів; грошових потоків);
- інформаційний (сукупність інформаційно-комунікаційного забезпечення діяльності офшорних зон) [4, с. 173].

За даними державного комітету статистики України прямі іноземні інвестиції в Україну за 1995-2011 роки склали 44708,0 млн. дол. США, прямі інвестиції з України – 6871,1 млн. дол. США. Прямі інвестиції з України в економіку країн світу розподілились таким чином: 6342,5 млн. дол. США (тобто 92,3% усіх інвестицій) потрапили до Кіпру (відомої офшорної зони). Іншими країнами, куди здійснювалось інвестування були Російська Федерація, Латвія, Польща, Грузія Віргінські острови, Британські, Казахстан та ін. Разом з тим найбільша кількість інвестицій надійшла в Україну також з Кіпру.

Усього в Україні працюють офшорні компанії з 35 юрисдикцій. Найбільш популярним залишається Кіпр. Щодо американських інвестицій картина здебільшого схожа, оскільки левову частку «американців» в Україні становлять компанії, зареєстровані у відомих «офшорних» штатах Делавар, Вайомінг та ін. Ці компанії у США називають «Shell Companies» (тобто «коралові», або пусті), які зазвичай у своїй назві мають закінчення: «Ltd», «Inc», «Llc», «Co», «GmbH». Міжнародній практиці відомі комбіновані схеми зв'язків, що формуються з багатьох фірм, розташованих у різних офшорних зонах. Нині розповсюджені схеми за участю 10–15 компаній-контрагентів [5, с. 385].

У 2013 році офшорна юрисдикція Кіпру стане менш популярною. У той же час інтерес до карибських, азійських і африканських офшорів зростає. Про це йдеться у кварталному прогнозі Ukrainian Economic Trends Forecast, підготовленому аналітичною групою Da Vinci AG.

На думку аналітиків компанії зовнішні та внутрішні причини приведуть до скорочення практики

оптимізації сплати податків і зборів через юрисдикцію Кіпру. Враховуючи важкий економічний і податковий клімат в Україні, ймовірність повномасштабного повернення коштів в Україну оцінюється, як низька. Ситуація з Кіпром скоріше приведе до перерозподілу фінансових потоків між іншими офшорними юрисдикціями і пошуку в 2013 році нових ефективних «податкових гаваней».

Непрямим підтвердженням цьому є динаміка зростання експорту товарів у деякі держави світу, що використовуються як податкові гавані, в період 10 місяців у 2012 році. Як відомо, експорт товарів в офшорні юрисдикції використовується як найпоширеніша схема реінвойсинга, яка дозволяє оптимізувати податки. Тому показники динаміки експорту товарів в окремі країни, що мають подібний статус, можуть використовуватися для вивчення тенденцій в даному сегменті.

В Ukrainian Economic Trends Forecast наводиться статистика збільшення експорту товарів у Беліз, Британські Віргінські острови, Сейшельські острови, Маршаллові острови, Багамські острови. У 2013 році вітчизняні групи будуть більш активно освоювати нові офшорні юрисдикції в Центральній Америці, Африці і Карибському басейні.

Виходячи з стану проблем тінізації в Україні, можна визначити основні чинники тінізації економіки нашої країни на сучасному етапі:

- 1) політична невизначеність, недовіра до дій влади та високий рівень бюрократизму.
- 2) недостатність інституційного забезпечення економічної політики в Україні.
- 3) неефективність управління державною власністю і захисту прав власників.
- 4) системні вади податкової політики та недосконалість бюджетної політики.
- 5) незбалансованість державної регуляторної політики.
- 6) деформація структури зайнятості населення.
- 7) рейдерство, яке пов'язане з наступним чинником.
- 8) слабкість та недосконалість судової влади.
- 9) утворення тіньової парадержави.
- 10) непродуктивний вплив капіталів та інші чинники тінізації.

В загальному наслідки тінізації для офіційного сектору економіки можна сформулювати так:

1. Якщо ми виходимо з державницьких позицій, то повинні передусім говорити про те, що держава втрачає податкові надходження до бюджету, якщо такі суми не враховуються і не оподатковуються.
2. Це ускладнення виконання фінансових зобов'язань держави. Воно пов'язане з першим негативним наслідком тінізації.
3. Недієвість управлінських рішень. Тобто, якщо ми говоримо про офіційні дані, то треба робити відповідний коефіцієнт кореляції.
4. Скорочення внутрішніх інвестиційних ресурсів. Крім того, є ще один негативний наслідок, який безпосередньо пов'язаний з попереднім – це зменшення інтересу потенційних інвесторів. Чим більше рівень тінізації, тим менше цей інтерес і привабливість.
5. Це зростання криміналізації суспільства, через збільшенні кількості економічних злочинів. Певно, що далеко не повний перелік негативних наслідків тінізації для офіційного сектору.

Все це вимагає активної дії держави, зокрема здійснення конкретних заходів щодо детінізації економіки.

Детінізація економіки – це цілісна система дій, яка спрямована передусім на подолання і викорінення причин та передумов процесів тінізації. Стратегічною метою детінізації економіки є істотне

зниження рівня тіньової економіки шляхом легалізації тіньових капіталів, створення сприятливих умов для залучення легалізованих капіталів в легальну економіку, в реальний сектор.

Сам процес детінізації має чимало позитивного. З одного боку – це позитивно впливає на темпи зростання ВВП. З іншого боку – це суспільний позитив, як внутрішній, так і зовнішній.

З метою подолання негативних наслідків процесу тінізації економіки України, значного зменшення його рівня, необхідно розробити та реалізувати низку заходів щодо протидії тінізації. Зокрема, це заходи щодо детінізації та декриміналізації економіки, запобігання непродуктивного відтоку капіталу, захисту суб'єктів господарювання від рейдерства та детінізації політичного процесу.

Заходи щодо декриміналізації економіки включають: створення Національного бюро розслідувань; реформування системи звітності правоохоронних органів відповідно до стандартів розвинених країн; узгодження повноважень та контрольно-ревізійних функцій Державного комітету фінансового моніторингу, правоохоронних органів у сфері легалізації тіньових капіталів; розробку комплексної теоретико-методичної бази визначення обсягів та протидії кримінальній та тіньовій активності; активізацію участі у міжнародній системі протидії іллегалізації економічної діяльності на різних рівнях міжнародного співробітництва.

До заходів щодо запобігання непродуктивного відтоку капіталів з України слід віднести: забезпечення дієвого захисту та державних гарантій прав власників та інвесторів; забезпечення стабільності, прозорості та однозначності норм законодавства у сфері оподаткування та валютного регулювання, покращання інвестиційного та підприємницького клімату; подолання тіньових явищ у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, у системі митного регулювання; прискорення розвитку фінансових ринків та корпоративного сектора у відповідності до європейських стандартів; істотне підвищення ефективності боротьби з корупцією та організованою злочинністю, зокрема у фінансовій сфері.

З метою захисту суб'єктів господарювання від рейдерства необхідно: створити при обласних державних адміністраціях робочі групи для координації діяльності правоохоронних органів і недержавних охоронних структур щодо економічного і фізичного захисту підприємства; вироблення пропозицій щодо формування законодавчої та нормативної баз з питань безпеки підприємства; проводити щоквартальні форуми, присвячені співпраці владних структур та бізнесу, першочергове завдання яких – висвітлення практики захисту підприємства в Україні від злочинних зазіхань, рейдерства.

Заходи щодо детінізації політичного процесу передбачають: моніторинг власності державних службовців і депутатів всіх рівнів; заборону анонімних пожертв, внесків іноземних компаній та неприбуткових організацій на користь суб'єктів виборчого процесу; опублікування щорічних фінан-

сових звітів діяльності політичних партій; посилення контролю за виконанням заборони на здійснення підприємницької діяльності державними службовцями, запровадження повної майнової відповідальності через механізм конфіскації власності державних службовців, причетних до процесу «відмивання грошей» та розкрадання державного майна і бюджетних коштів.

Реалізація цих та інших заходів щодо подальшої детінізації економіки сприятиме не лише формуванню повноцінного ринкового середовища, розвитку економіки, легалізації капіталу, процесу демократизації економіки і суспільства в цілому, а й значному підвищенню конкурентоспроможності економіки та усуненню реальних загроз національній безпеці держави.

Сьогодні ми можемо говорити про деякі факти, що свідчать про ефективність заходів щодо детінізації економіки вжитих останнім часом. Зокрема:

1) відбулася лібералізація правового поля для підприємництва, тобто скорочено кількість і тривалість перевірок підприємств, впорядковано процедуру реєстрації, ліцензування;

2) зниження рівня бартерних операцій;

3) підвищення якості використання бюджетних коштів, шляхом обмеження негрошових форм розрахунків з бюджетом та переходом на казначейську форму обслуговування операцій тощо.

До необхідних заходів подолання негативних наслідків офшорних зон належать:

– застосування факторингу, що надасть можливість вітчизняним експортерам одержувати правдиву інформацію про фінансово-господарське становище іноземних партнерів напередодні укладання експортних договорів та обов'язкове отримання винагород за експортування товарів, що позитивно позначиться на становищі національної економіки;

– прийняття змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» з фіксацією системи реєстрації офшорних компаній;

– поширити обмеження щодо нерезидентів з офшорним статусом на всіх нерезидентів, які знаходяться на теренах «податкових гаваней»;

– прийняти зміни до діючого законодавства для гармонізації з рекомендаціями Групи з опрацювання заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF) тощо [4, с. 176].

Висновки і пропозиції. Проблема детінізації є комплексною і лежить у площині повернення людей до нормальної господарської діяльності, що базувалася б на розумних законах. Розробляючи закони та нормативні документи з повернення тіньових капіталів, державі необхідно думати про те, як змінити свої функції. Уряду треба від звинувачень бізнесу перейти до визнання власної провини за те, що не були вчасно створені належні умови для легалізації господарської діяльності. Виходячи з світового досвіду, потрібно встановити вичерпний перелік видів діяльності, доходи від яких завжди вважатимуться кримінальними.

Список літератури:

1. Варналій З. Шляхи детінізації економіки України та її особливості / З. Варналій // Банківська справа. – 2007. – № 2. – С. 56-66.
2. Кобушко І. М. Офшорні зони як засіб зростання інвестиційного потенціалу / Кобушко І. М., Говорун Я. В., Панченко С. О. // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 1. – С. 182-187.
3. Куссулакос Я. Неофіційна економіка в Україні: вимірювання та оцінка впливу на доходи населення. Навчальний посібник / Я. Куссулакос, В. Саріогло, Г. Терещенко – К., 2010. – 136 с.
4. Манзюк О. О. Негативні наслідки діяльності офшорних зон та шляхи їх подолання в Україні / Манзюк О. О. // Європейський вектор економічного розвитку. – 2013. – № 2(15). – С. 172-178.

5. Предборський В. А. Детінізація економіки в контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології: монографія / В. А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 613 с.
6. Огребя С. В. Статистичне оцінювання масштабів тіньової економіки України / С. В. Огребя // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики. Зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 6. – С. 353–359.
7. Сидоренко Т. О. Детінізація економіки та легалізація капіталу в Україні / Сидоренко Т. О. // Інноваційна економіка. – 2011. – № 2. – С. 150-154.

Полищук В.Г.

Луцкий национальный технический университет

ПЕРСПЕКТИВЫ ДЕТЕНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ БОРЬБЫ С ОФШОРНЫМ ОТТОКОМ КАПИТАЛА

Аннотация

В работе проанализированы предпосылки возникновения оффшорных компаний. Исследована сущность механизмов детенизации экономики в контексте борьбы с оффшорным оттоком капитала. Определены основные преимущества и недостатки, а также направления совершенствования системы детенизации экономики в контексте борьбы с оффшорным оттоком капитала в Украине. Определены последствия тенизации для официального сектора экономики.

Ключевые слова: оффшорный бизнес, оффшорный отток капитала, детенизация экономики, юрисдикция, конкуренция.

Polishchuk V.G.

Lutsk National Technical University

PERSPECTIVES OF REDUCING THE SHADOW ECONOMY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF FIGHT AGAINST OFFSHORE CAPITAL OUTFLOW

Summary

In work the analysis of preconditions of formation of the offshore companies is carried out. Research of essence of mechanisms for reducing the shadow economy in the fight against offshore capital outflow. The basic advantages and lacks, and also directions of improvement of system of mechanisms for reducing the shadow economy in the fight against offshore capital outflow Ukraine are defined. The mechanism of offshore jurisdictions are determined. The shadowing effects for the official sector are defined.

Keywords: offshore business, offshore capital outflow, reducing the shadow economy, jurisdiction, competition.